

De lekkerste stukken

Wat zijn de beste voorstellingen van het afgelopen seizoen? De drie recensenten van de Volkskrant geven hun toptien.

Door Hein Janssen Foto Ben van Duin

Begin juni

Op een koude, natte zaterdagmiddag verzamelt een groep mensen zich bij een klein rijtjeshuis in de Amsterdamse wijk Slotermeer. Nadat we zijn welkom geheten door gastheer Melih gaan we naar binnen om in de krap bemeten huiskamer op een stoeltje plaats te nemen. Er is Turkse thee en zoet gebak. Melih begint zijn verhaal te vertellen. Over zijn achtergrond als Turks-Duitse Nederlander, zijn verhouding tot dit land, zijn persoonlijke bekommernis. Even later voegt ook de bewoonster zich bij hem en ontstaat er een vervreemden-de, poëtische dialoog, ergens tussen feit en fictie in.

De bijeenkomst in deze huiskamer is het startpunt van *WijkSafari Slotermeer*, een theaterreis door de Amsterdamse probleembuurt Nieuw-West, 'een reis door mensenlandschappen'. Uitgezet door Female Economy/Zina, de club rond Adelheid Roosen, Nazmiye Oral en anderen.

Het werd een bijzondere middag in Slotermeer. Eerst met tranen, want Melih vertelde ook over de dood van zijn vriend. Turks, homo, moslim, afvallig, vriend, dood - dat is een gevaarlijke, emotionele cocktail, en daar helpt geen zoet broodje tegen. Maar later in deze ruim vier uur durende tocht door een deels onbekende wereld, komt daar de sensatie bij van een ritje achterop de scooter bij zo'n kut-Marokkaantje.

Althans, zo worden ze vaak genoemd, en dat zijn ze soms ook als ze

'kankerhomo' roepen, of je met scooter en al van het fietspad rijden. Maar dit top-Marokkaantje rijdt met zijn bijrijder achterop stoer door de wijk en vraagt hem het hemd van het lijf.

Verder kent deze Safari ook nog een oponthoud in een parkeergarage, een workshop smartlappen-zingen in een oude bus, een stille tocht met intieme vragen die in je oor worden gefluisterd ('Wil je liever vangen, dan gevangen worden?'), een handenwassing met rozenwater, een opwindend scooterballet en een moment van bezinning in een Mariakapel, waar religie er niet meer toe doet, maar waar je wel zonder gêne een kaarsje kunt branden.

Ter voorbereiding van deze even bijzondere als ingenieus gecomponeerde productie hebben de theatermakers van Zina wekenlang met hun Slotermeerse adoptieouders samengewoond, gepraat en gebakkeleid. Het resultaat is theater waarin het engagement wonderbaarlijk subtiel verborgen is - iets tussen de liefde en de leegte in.

Een dag later

Zondagmiddag, Stadsschouwburg Amsterdam. Première *Macbeth* bij Toneelgroep Amsterdam, regie Johan Simons. Feestelijk premièrepubliek - iedereen is er. *Top of the bill*, want ga maar na: Holland Festival, Toneelgroep Amsterdam, Shakespeare, Simons, en dan de hoofdrolspelers: Fedja van Huêt en Chris Nietvelt.

Twee uur lang een gestileerd bloedbad op toneel, waarin de spelers ronddolen. Macbeth sleept zijn Lady voort aan een hondenriem, zij volgt hem op handen en voeten. Dit stuk gaat volgens Simons niet over machtswellust, maar over bloed-dorst. Anders Breivik en Afghanistan-soldaten - dat zijn de sleutelwoorden. Opdat we niet vergeten hoe gruwelijk de mens in wezen is, en hoe verdorven de wereld in elkaar steekt.

Twee voorstellingen in een week-einde. Twee keer theater dat preten-deert ergens over te gaan. Het Hoogst Persoonlijke verhaal in Slotermeer en het Grote Gebaar van *Macbeth*. De ene keer worden je ogen geopend in je eigen stad, de andere keer slaat het bloedbad van *Macbeth* elke poging tot inleving dood. Melih's verhaal is volkomen geloofwaardig, dat van *Macbeth* helemaal niet. Het is theater dat met machtsvertoon wil imponeren.

Wat beide voorstellingen duidelijk

maken, is dat het Nederlandse theateraanbod nog steeds oneindig gevarieerd is. Van een kleine huiskamer tot in die grote schouwburg wordt onze verbeelding in werking gezet. Wat ze gemeen hebben is het engagement, de vurige wens van de theatermakers er iets mee aan te tonen. Maar is al dat Nederlandse theater nog wel bij de tijd? Die vraag komt geregeld bovendrijven.

Aan de hand van de toptienlijstjes van de *Volkskrant*-critici zou je zeggen dat er met dat engagement niets mis is. Alleen: Shakespeare hoeft niet per se verpakt te worden in een eigentijdse gruwel-opvoering om iets over geweld, terrorisme en oorlog te kunnen beweren. Dit seizoen waren er ook een paar voorstellingen die expliciet over de bankencrisis en de economische problemen gingen. Getuige het grote succes van de boekbewerking *De Prooi* door het Nationale Toneel is daar een breed publiek voor. Maar in die voorstelling figureren dezelfde bankmannen die ook elke dag in de krant opduiken. Het is herkenbaar en het illustreert een manier van denken en doen in de financiële wereld, maar over de gevolgen ervan vertelt dit theater niets nieuws.

Een voorstelling als *Dood van een handelsreiziger* van het Ro Theater zegt in die zin veel meer over hoe de gewone, hardwerkende burger door het systeem kan worden vermalen. In deze modern-klassieke tragedie van Arthur Miller uit 1949 gaat hoofdpersoon Willy Loman ten onder aan zijn eigen dromen. Geen klanten meer, geen omzet, zijn reputatie gaat eraan, hij schaamt zich, zijn gezin valt uiteen. Achter hem tonen de grote mijnheren hun onverschilligheid.

Dood van een handelsreiziger is overigens de enige voorstelling die in alle drie de lijstjes staat. De boodschap is dus aangekomen.

Hoe persoonlijker, hoe beter. Hoe meer toegeschreven naar het kleine persoonlijke drama, des te groter de impact. Het kan ook extremer, zoals het afgelopen seizoen door theatergroepen als Boogaerdt/Vander Schoot en Nieuw West werd getoond.

Hun voorstellingen *BIMBO* en *Hoer* gaan over de razendsnelle veranderingen in de alledaagse wereld om ons heen, en hoe ons daartoe te verhouden. Over vervlakking, verkilling, seksualisering, pornificatie, over hoe Nederland één groot reclame- en marketingparadijs aan het worden is. Over gebrek aan sociaal contact, terwijl we ons de hele dag kapotcommuniceren.

'Ik wil alleen maar denken aan het bordje Exit, de enige strategie waarop ik vertrouw.'

Er is die deur, die ene deur, die zware deur – als ik daar eenmaal doorheen

ben gegaan, is alles voorbij.

Heb ik geen pijn meer, geen verlangens en geen herinneringen.

In de dood zal ik wonen.'

Dat zegt een van de personages in *Hoer*. Wonen in de dood – zo zwart was het theater dit seizoen vaak, en af en toe ook erg somber, of gewoon weemoedig. Met z'n allen op weg naar de nooduitgang.

Hein Janssen

BIMBO, een van de favoriete voorstellingen van het afgelopen jaar.

Toptien Vincent Kouters

- ❶ **BIMBO** van en door Boogaerdt/VanderSchoot.
Dit als opwindende en waanzinnige videoclip verpakte statement over een verpornofiseerde samenleving is niet alleen geestige satire, maar ook pure horror. Muziek, beweging en beeld vallen perfect samen.
- ❷ **Kleine Eyolf** van Henrik Ibsen door Nationale Toneel/NTGent, regie Susanne Kennedy.
Kennedy zet weer een stap in de ontwikkeling van haar radicale theaterstijl door Ibsens toch al duistere vertelling over een verdronken kind te transformeren in een honderd jaar oud spookverhaal.
- ❸ **Dood van een handelsreiziger** van Arthur Miller door Ro Theater, regie Alize Zandwijk.
Zandwijk regisseert een meeslepend verhaal zonder poespas. Met een prachtig droeve Herman Gilis als de oude Willy Loman, de handelsreiziger die zichzelf verloor in onhaalbare dromen.
- ❹ **(In) koud water** naar Michael Cunningham door Toneelgroep Oostpool, regie Marcus Azzini.
Azzini houdt van acteurs en laat dat zien in deze slimme bewerking van Cunninghams roman *Huis aan het einde van de wereld*. Centraal staan drie jonge spelers en de vlugge dialogen waarmee ze een melancholisch familieverhaal creëren.
- ❺ **Huisgoden** van Peer Wittenbols door Wittenbols Schrijft/Ligthert Regisseert, regie Rob Ligthert.
Een oer-Hollandse topkomedie met uitstekende cast. Uitschieter is de onweerstaanbare Marisa van Eyle als uitgerangeerde rijschoolhoudster. De hardnekkige terloopse intolerantie van alle personages voorziet alle humor van een grimmig randje.
- ❻ **WijkSafari Slotermeer** door Female Economy/Zina.
Allesbehalve cynisch over de multiculturele droom is het feestelijke en knap geregisseerde wijktheater van Adelheid Roosen en haar Zina. In WijkSafari Slotermeer loodst ze haar publiek binnen op de meest onwaarschijnlijke plekken.

7 Boiling frog van Peter De Graef door Toneelgroep Oostpool, regie Erik Whien.

Dit absurdistische familiedrama is gemaakt door een aantal theatermakers op de toppen van hun kunnen: Erik Whien als secuur acteursregisseur, Peter De Graef als schrijver van ingenieuze ensemblestukken en Bianca van der Schoot als brute comédienne.

8 Bedrog van Harold Pinter door Tg STAN.

Schijnbaar improviserend en aftastend, maar ondertussen een exacte tekstbehandeling hanterend, spelen Robby Cleiren, Jolente De Keersmaker and Frank Vecruyssen de bekende relatiekomedie *Bedrog* van Pinter. Maar dan radelozer.

9 My first suicide door Productiehuis Rotterdam, regie Sarah Moeremans.

Op locatie in de catacomben van het theater regisseert Moeremans poppy en razendsnel muziektheater over hoe idealen verwateren tot promopraatjes. Ze doet dat met een klas knappe derdejaars acteurs.

10 Meneer Ibrahim en de bloemen van de Koran van Éric-Emmanuel Schmitt door DNA, regie Erik Vos.

Een gladgestreken, maar mooi verhaal over een Joodse jongen en een oude, mysterieuze Arabier die vrienden worden. Die laatste wordt vrolijk korzelig gespeeld door Sabri Saad El Hamus. Opbeurend en nadrukkelijk ruimdenkend wereldtoneel.

Teleurstelling

De eetclub van Saskia Noort door Bos Theaterproducties, regie Eddy Habbema.

Een commerciële theaterproductie gebaseerd op een publieksvriendelijke thriller hoeft geen wereldschokkend theater op te leveren. Maar *De eetclub* is het andere uiterste: liefdeloos en beschamend slecht geregisseerd fluttoneel. De publieksbelediging van het jaar.

Toptien Hein Janssen

1 Am Ziel van Thomas Bernhard door Toneelschuur Producties, regie Paul Knieriem.

Moeder en dochter verwickeld in een symbiotische afhankelijkheidsrelatie, met de teloorgang van beschaving en kunst als dwingende achtergrond. En met Marlies Heuer als de moeder, die Bernhards repetitieve tekst weergaloos behandelt, als een partituur voor stem en mimiek.

2 BIMBO van en door Boogaardt/Van der Schoot.

Zonder twijfel de bijzonderste ervaring van het afgelopen seizoen. Met je rug zitten naar de speelsters en tegelijk naar confronterende videobeelden kijken. Een peepshow over vrouwen en reclame, seksualisering, gebruik en misbruik, en de verbanden daartussen.

3 Hoer van Rob de Graaf door Nieuw West.

Na *Freetown* vorig jaar nu *Hoer*, opnieuw een theatertekst van Rob de Graaf vol zwarte poëzie en onderhuids engagement. Ogenscheinlijk over een oude en een jonge hoer en mannelijke botheid, maar ook diep gravend in onze eigen fantasieën over liefde, leven en lust. Ook nog met rake observaties over religie, kunst en markteconomisch denken. Rauw, rafelig, desolaat.

4 WijkSafari Slotermeer door Female Economy/Zina.

Onder leiding van Adelheid Roosen ruim vier uur lang van flat naar flat, van verhaal naar verhaal, van onbegrip naar begrip. En andersom. Ervaringstheater in Amsterdamse probleemwijk, die bij nadere beschouwing verrassend avontuurlijk is.

5 Husbands naar John Cassavetes door Toneelgroep Amsterdam, regie

Ivo van Hove.

Van Hove terug naar zijn eigenlijke thema: de ontoereikendheid van menselijk contact. Mannenvriendschap met horten en stoten, maar feilloos ontleed, in de toneelversie van Cassavetes' film. Prachtig vormgegeven en ten slotte intens droevig. Alles gaat voorbij, iedereen vertrekt, en keert huiswaarts. Dromen worden stukgeslagen.

⑥ **Tartuffe** naar Molière door NTGent/Toneelgroep Amsterdam, regie Dimiter Gotscheff.

Volkomen dolgedraaide, losgeslagen interpretatie van Molières wrange komedie over opportunisme en slijmerij. Met een briljante openingsscène: Frieda Pittoors als ontaarde werkster en een minutenlange confetti- en serpentineregen. Wim Opbrouck excelleert met exuberant, maar fraai gedoseerd komediespel.

⑦ **Oom Wanja** van Anton Tsjechov door Hummelinck Stuurman Theaterbureau, regie Gerardjan Rijnders.

Mooie stijlvolle, sobere en melancholieke versie van Tsjechovs stuk over illusies over een beter leven, die uiteindelijk desillusies blijken. Met de troost van hard werken als enig lichtpuntje. Pierre Bokma en Hein van der Heijden laten als tegenpolen en zielsverwanten hogeschool-acteren zien.

⑧ **Dood van een handelsreiziger** van Arthur Miller door Ro Theater, regie Alize Zandwijk.

Gedurfde interpretatie waarin Zandwijk hét boegbeeld van de naoorlogse Amerikaanse toneelliteratuur aangrijpt voor een gelaagde en vooral heldere voorstelling over de gevolgen van een recessie, maar dan op huiskamerformaat. Herman Gilis speelt Willy Loman als in een aangrijpende koortsdroom.

⑨ **Alma** van en door De Warme Winkel.

Onderdeel van het vijfdeuk *Weense Herfst* waarin De Warme Winkel met feestelijke orgieën, ongebreidelde fantasie en een omgekieperde verkleedkist zowel het Oostenrijk van Alma Mahler als de hedendaagse kunst- en theaterscene samenvat. Je komt ogen en oren te kort in deze ode aan de nostalgie.

⑩ **Bedrog** van Harold Pinter door Tg STAN.

In sneltreinvaart en zonder de plechtige Pinter-stiltes en -pauzes tonen de drie acteurs van STAN meedogenloos de aftakeling van liefde en vriendschap in de viereenheid man-vrouw-vriend-minnaar. Dit keer geen melancholie, maar simpelweg aanvaarden van het inzicht dat elke menselijke relatie op egoïsme is gestoeld.

Teleurstelling

De Vrek van Molière (regie Ivo van Hove) en *Macbeth* van Shakespeare (regie Johan Simons), beide door Toneelgroep Amsterdam.

De Vrek te gewild modern, *Macbeth* te gewild bloederig.

Toptien Karin Veraart

① **Kleine Eyolf** van Henrik Ibsen door Nationale Toneel/NTGent, regie Susanne Kennedy.

Letterlijk adembenemende verbeelding van menselijke onmacht in gedurfde, consequente encensering. Prachtig vormgegeven en fraai geacteerde nachtmerrie waarin verdriet en verwijt elkaar afwisselen tot het bittere einde.

② **San Francisco** door De Warme Winkel.

In sfeer ongeveer tegengesteld aan eerstgenoemde: aanstekelijke, humoristische collage over kille, slechte tijden van crisis en graacultuur en het zich onherroepelijk opdringende verlangen naar de warmte van de flowerpower. Schakelt van klein en persoonlijk naar groot en universeel op geestige en (zelf-)relativerende wijze.

Am ziel

③ **Am Ziel** van Thomas Bernhard door Toneelschuur Producties, regie Paul Knieriem.
Vervreemdend en tikje naargeestig, maar vaak genoeg ook in-grappig portret van een moeder (Marlies Heuer) en een dochter (Lottie de Bruijn), hun rituelen en de wens tot ontsnapping uit een verstikkende symbiose.

④ **Boiling Frog** van Peter De Graef door Toneelgroep Oostpool, regie Erik Whien.
Verrassende en hilarische regie van Whien bij Oostpool, met een rake actuele voorstelling waarin iedere acteur geweldig op dreef is en ieder gebaar, iedere aarzeling, elk loopje, iedere grimas fraai getimed, veelzeggend en op zijn plaats blijkt.

⑤ **Midzomernachtdroom** van William Shakespeare door Nationale Toneel, regie Theu Boermans.
Bruisend debuut van Boermans als artistiek leider van het NT: *Midzomernachtdroom* als een bitterzoet sprookjesfeest met overrompelend decor, een gedreven Pierre Bokma als amateuracteur en de geweldige Puck van Antoinette Jelgersma als kersje op de taart.

⑥ **Husbands** naar John Cassavetes door Toneelgroep Amsterdam, regie Ivo van Hove.
De erven van Cassavetes gaven de rechten voor toneelbewerking van de film aan Ivo van Hove. Een en ander resulteerde in een voorstelling die misschien niet geheel perfect is, maar die zich in al z'n warmbloedigheid en ontwapenendheid tot de dag van vandaag maar niet laat vergeten.

⑦ **Gekluisterd** van Enda Walsh door Nationale Toneel, regie Johan Doesburg.
Na zijn vertrek als artistiek leider kiest Johan Doesburg bij het NT voor een intieme encenering waarin de meest grove taal met de meest poëtische wordt afgewisseld en Mark Rietman en Sophie van Winden prachtig spel laten zien.

⑧ **Dood van een handelsreiziger** van Arthur Miller door Ro Theater, regie Alize Zandwijk.
Hartbrekende handelsreiziger van Herman Gilis in een gepassioneerde Zandwijk-voorstelling, met veel vuur en mooie regievondsten, overdaad en overgave.

⑨ **Flou** van Abke Haring door Toneelhuis, regie Abke Haring.
Pareltje van eigenzinnige jonge Nederlandse die onder de vleugels van het Vlaamse Toneelhuis uitgroeit tot een bijzonder maakster die zich onderscheidt met esthetisch, 'stil' werk.

⑩ **Oom Wanja** van Anton Tsjechov door Hummelinck Stuurman Theaterbureau, regie Gerardjan Rijnders.
Kolkende en meeslepende Tsjechov met vuurwerk van Hein van der Heijden en Pierre Bokma in een prettig-drieste encenering van Rijnders. Op naar (slot-)deel 3 in deze Tsjechov-reeks van Hummelinck Stuurman, komend seizoen.

Teleurstelling

Flow My Tears van Annelies Verbeke door Veenfabriek/Wunderbaum, regie Paul Koek.
Geweldige muzikanten, wereldacteurs en een aardig gegeven over (nep-) Indianen – deze voorstelling had op papier alles mee, maar het wilde niet erg lukken met de uitvoering, die onsamenhangend en saai bleef.

Kleine Eyolf